

جاذبه‌های توریستی

سیستان و بلوچستان

از: دکتر حسن بیک محمدی
استادیار دانشگاه اصفهان

مقدمه:

تاسی سال پیش در سطح جهان، جهانگردی و سفرهای بین‌المللی حتی برای کسانی که از توان اقتصادی بالایی برخوردار بودند امری لوکس و فانتزی محسوب می‌شد در حالی که امروزه صنعت توریسم به صورت یکی از بزرگترین صنایع جهان درآمده است. تعداد جهانگردان بین‌المللی که در سال ۱۹۵۰م از ۲۵ میلیون نفر متجاوز نبوده در سال ۱۹۹۳م به بیش از ۵۰۰ میلیون نفر افزایش یافته است. در این مدت درآمد حاصل از این صنعت از ۲/۱ به ۳۰۴ میلیارد دلار رسیده است. (۱). براساس گزارش سازمان جهانی جهانگردی، سهم کشورهای خاورمیانه، آسیای جنوب غربی و شمال آفریقا از این درآمد تنها ۴ درصد بوده است. در حالی که درآمد کشور اسپانیا به تنهایی بیش از درآمد نفتی تمامی کشورهای اطراف خلیج فارس و سهم کشوراندونزی معادل ۳/۳ میلیارد دلار و سهم کشور فرانسه از این صنعت نزدیک به یکصد میلیارد دلار می‌باشد. (۲).

بی تردید کشور ما به دلیل برخورداری از شرایط متنوع آب و هوایی، تاریخ کهن، آثار متعدد باستانی، سیاحتی و زیارتی، مناظر بدیع، چشم‌اندازهای زیبای جغرافیایی و آثار هنری از نظر صنعت توریسم دارای جایگاه ویژه‌ای است که در اثر توجه بیشتر می‌تواند به زودی به یکی از قطبهای بزرگ توریستی دنیا تبدیل گردد.

اما باید توجه داشت که یکی از واقعیتهای صنعت توریسم برای هرکشورآنست که این صنعت اصولاً نه میمون است و نه مطرود، اگر چه تردیدی نیست که توسعه این صنعت از نظر درآمد ارزی و ارزشهای افزوده، ایجاد اشتغال و آفرینش کار و حیات بخشیدن به اقتصادهای محلی بی‌جان و تعامل فرهنگ بسیار سازنده است، ولی هرگاه این صنعت در تخریب محیطهای طبیعی مؤثر بوده و به ویژه به محیطهای فرهنگی آسیب برساند، فوق‌العاده ناخوشایند است لذا باید گفت علی‌رغم این که توسعه این صنعت در بعد فرهنگی به همبستگی بین ملتها و در نهایت به صلح و تفاهم بین‌المللی می‌انجامد و از نظر اقتصادی نیز منافع بیشماری را بدنبال دارد، اما در بعضی از محافل بین‌المللی به خاطر برخی از اثرات منفی، نسبت به رشد و توسعه آن با نگرانی و تردید می‌نگرند. (۳).

سعی این مقاله برآن است تا صنعت توریسم را در ایران و استان سیستان و بلوچستان مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد.

هدف

هدف از این مقاله تجزیه و تحلیل صنعت توریسم در ایران و استان سیستان و بلوچستان، بررسی پتانسیلهای موجود در منطقه در صنعت جهانگردی و ارائه اصول و پیشنهاداتی است که در صورت به کارگیری آنها، موجبات توسعه صنعت ایرانگردی و جهانگردی استان فراهم خواهد شد.

طرح مسئله

در مدت هفت سالی که در دانشگاه تربیت معلّم سابق زاهدان تدریس می‌کردم ضمن سفرهای علمی مکرّر با دانشجویان به نواحی مختلف استان یکی از مسائلی که پیوسته ذهن اینجانب را به خود مشغول می‌ساخت این بود که «چرا با وجود جاذبه‌های توریستی فراوان در منطقه، تعداد ایرانگردان و جهانگردان خارجی استان در مقایسه با سایر استانها قابل توجّه نیست؟».

از جمله دلایلی که برای خود ارائه می‌کردم، یکی این بود که اصولاً اغلب استانهای ایران از نظر موقعیت و شرایط جغرافیایی و فراوانی یادمانهای تاریخی و دیگر جاذبه‌های توریستی نسبت به این استان از شرایط مناسب‌تری برخوردارند، ولی مهمتر از آن این مسئله بود که این استان در طول تاریخ در کنار انزوای جغرافیایی و محرومیت نسبی در ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و محیطی، در بعد توسعه صنعت توریسم یا شناسایی و معرفی جاذبه‌های ایرانگردی و جهانگردی نیز مورد کم‌لطفی مسئولین امور قرار داشته است.^۱

امروزه این حقیقت برهیچکس پوشیده نیست که استان سیستان و بلوچستان برای جذب جهانگرد و توسعه صنعت توریسم از پتانسیلهای نسبتاً خوبی برخوردار است و در صورت سرمایه‌گذاری در جهت تهیه امکانات زیربنایی صنعت توریسم، تربیت راهنمایان مجرب و تبلیغات کافی می‌تواند در شمار دیگر قطبهای توریستی ایران قرار گیرد و در این ارتباط از اثرات اقتصادی و تبادلات فرهنگی آن در جهت توسعه هر چه بیشتر استان برخوردار باشد.

اهمیت صنعت توریسم در ایران و استان

کشور ایران به لحاظ موقعیت خاص جغرافیایی، تنوع اقلیم و برخورداری از تاریخی کهن، آثار باستانی و جاذبه‌های سیاحتی - زیارتی از دیر باز مورد توجّه سیّاحان و جهانگردان بوده است.

در سال ۱۳۶۵ ه. ش تعداد ۶۷۸،۲۰۰ جهانگرد از ایران دیدن کرده‌اند. (۴). این تعداد در سال ۱۳۶۱ به ۶۸،۶۰۰ نفر کاهش یافته سپس به تدریج افزایش یافته و در سال ۱۳۷۱ به ۲۷۵،۶۷۲ نفر افزایش یافته است و درآمد حاصل از آن برای کشورها حدود ۱۲۰ میلیون دلار بوده است. (۵). در حالی که این درآمد برای کشور اندونزی بیش از درآمد نفتی تمام کشورهای نفتخیز اطراف خلیج فارس ذکر شده است، و این در شرایطی است که در کشور اسلامی ایران به علت وجود مشکلات ارزی، مسئولین و برنامه‌ریزان جهت پیدا کردن راههایی جهت دستیابی به منابع ارزی و به‌ویژه صادرات

غیرنفتی و همچنین یافتن بستر مناسبی جهت ارزشهای والای فرهنگی، اسلامی تلاشهای مستمری داشته‌اند. در مورد کاهش تعداد جهانگردان از ایران باید گفت عواملی چون پیروزی انقلاب اسلامی، توجّه خاص به ارزشهای اصیل فرهنگی، اسلامی، جنگ تحمیلی، تبلیغات شدید دستگاههای تبلیغاتی استکبار جهانی در مخدوش جلوه دادن چهره اسلامی، فقدان اهداف و سیاستهای مشخص در جهت توسعه صنعت توریسم و بالاخره عدم هماهنگی لازم بین سازمانها و ارگانهای متولّی جهانگردی بی‌تأثیر نبوده است.

امروزه عنایت مسئولین مملکت به توسعه توریسم و توجّه به رشد و اعتلای این صنعت در برنامه‌های پنجساله توسعه اقتصادی - اجتماعی دولت بر هیچکس پوشیده نبوده، اثرات اقتصادی و فرهنگی آن روشن شده و روز به روز بر انبوه بازدیدکنندگان از ایران افزوده می‌شود.

در زمینه ارزشهای اقتصادی این صنعت می‌توان گفت، اگر چه کلّ درآمد ارزی ایران از این بابت در مقایسه با سایر کشورها بسیار ناچیز بوده و از هر توریست به طور متوسط تنها ۴۴۰ دلار درآمد داشته است ولی باید توجّه داشت که سهم استانهای مختلف از این درآمد بسیار نامتعادل و بعضاً ناچیز بوده است.

حال چنانچه تسهیلات کافی جهت توسعه این صنعت در استان سیستان و بلوچستان فراهم آید و تبلیغات کافی جهت معرفی جاذبه‌های جهانگردی آن صورت گیرد، اگر در نظر بگیریم که تنها ۲۵ درصد از جهانگردانی که به ایران بیایند از این منطقه دیدار کنند ملاحظه می‌شود که چه میزان به منابع ارزی استان افزوده خواهد شد و در حل مسائل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی استان تا چه اندازه سودمند خواهد بود.

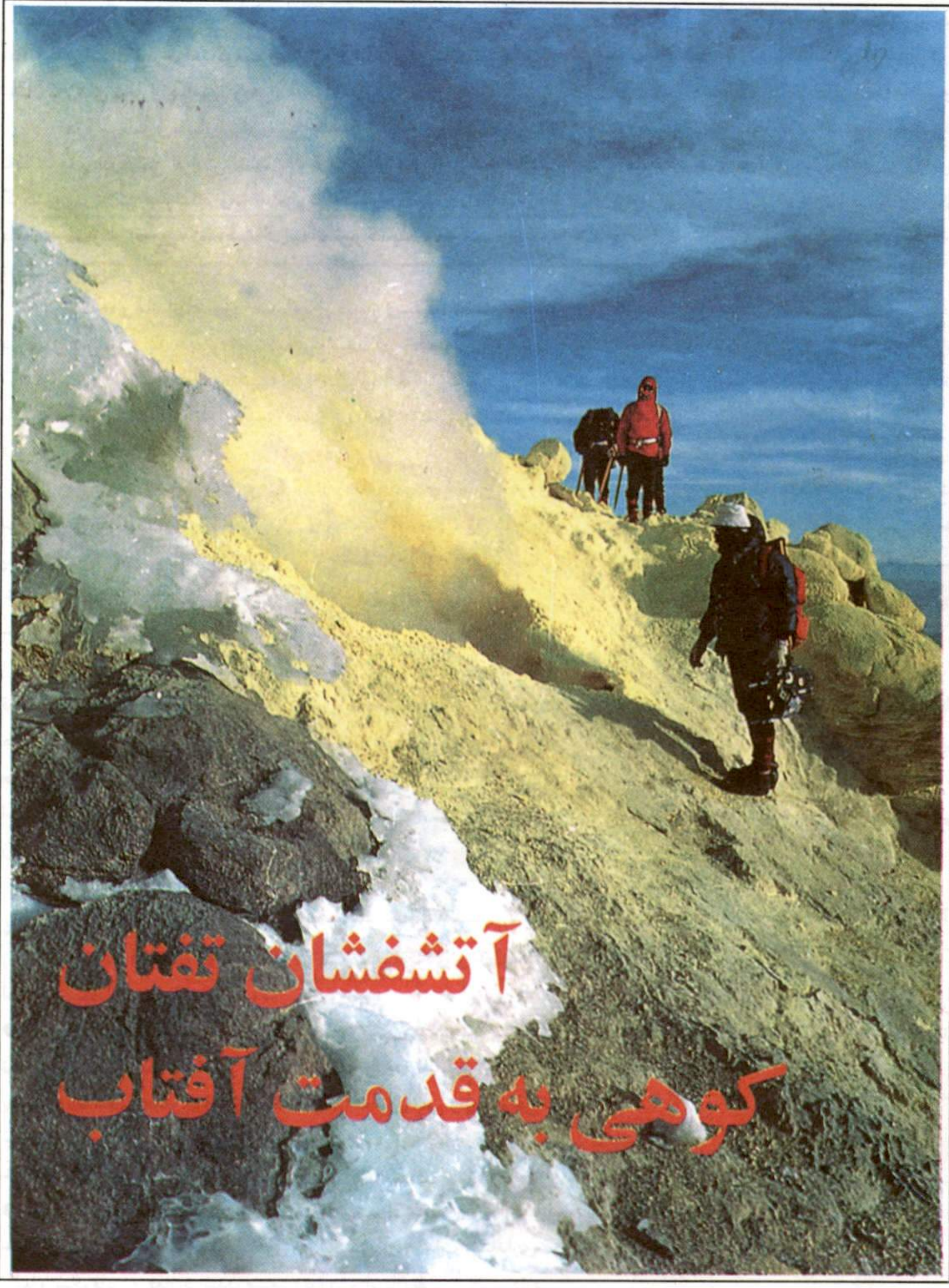
زمینه‌های مطلوب در توسعه صنعت توریسم استان

یادمانهای تاریخی و آثار باستانی استان که قدمت برخی از آنها به‌ویژه در سیستان به ۵۰۰۰ سال می‌رسد پیوسته در طول تاریخ مورد توجّه باستانشناسان، مورّخین، محققان و علاقمندان به فرهنگ، ادب و تاریخ ملت ایران بوده است و بی‌دلیل نیست که دکتر «ریچارد فرای» سیستان را «بهشت باستانشناسان» می‌نامد. (۶). از جمله این آثار می‌توان به شهر سوخته، تپه دهان غلامان، کوه خواجه، قلعه دختر، قلعه رستم، قلعه سام و قلعه تیمور در سیستان و قلعه بمپور، قلعه دزک و آثار باقی مانده از قلعه پرتغالیها در بلوچستان اشاره کرد.

دریاچه هامون یعنی تنها دریاچه آب شیرین و منحصر به فرد در نواحی مرکزی و شرقی ایران با وسعتی معادل ۲۰۰۰ کیلومتر مربع که از دیر باز زیستگاه مناسبی جهت انواع و اقسام آبزیان، مرغان آبی و به‌ویژه پرندگان مهاجر بوده است می‌تواند در خلق چشم اندازهای زیبا و آفرینش فعالیت‌های ورزشی چون قایقرانی، ماهیگیری و اسکی روی آب و در نهایت ایجاد جاذبه‌های توریستی بسیار سودمند باشد.

همین شرایط در مقیاسی وسیع تر در جنوب استان به چشم

کوهنوردان در کنار چشمه‌های گازگرد

آتشفشان تفتان کوهی به قدمت آفتاب

می‌خورد، در این قسمت نیز بندر چابهار در کنار آبهای نیلگون خلیج فارس، همچنین سواحل زیبای دریای عمان (در طول ۳۰۰ کیلومتر) پتانسیلهای بسیار با ارزشی را در جهت جلب و جذب ایرانگردان و جهانگردان به‌ویژه در فصول زمستان و پاییز فراهم آورده است. آتشفشان نیمه فعال تفتان با قله ۴۰۴۳ متری خود (بین میرجاوه و

خاش) همراه با چشمه‌های آب معدنی به دلیل ویژگی و زیباییهای خاص خود از همه کوههای ایران متفاوت و متمایز است و در این راستا تمامی کوهنوردانی که به قله سرفراز آن صعود کرده‌اند از شکوه و زیبایی آن بسیار سخن رانده و مناظر چشم‌نواز و دیدنی آن را مسحورکننده خوانده‌اند. (۷). منطقه آزاد چابهار با امکانات مناسب زیربنایی در جهت نیل به

دوره پنجم، شماره هفدهم / ۲۵

شناسایی و معرفی جاذبه‌های ناشناخته توریستی منطقه، کمک شایانی به توسعه صنعت توریسم در استان خواهد بود.

● تربیت راهنمایان مجرب و علاقمند به امور جهانگردی در جذب توریست استان بسیار مؤثر است، چون پذیرش جهانگرد از سوی راهنمای جهانگردی در واقع اولین پلی است که بین توریست و جاذبه‌های توریستی برقرار می‌شود. و باید توجه داشت که راهنمای جهانگردی در رفتار و کردار و در ارائه خدمت به جهانگردان باید همه جهانگردان را با علاقمندی به‌پذیرد و تفاوتی بین آنها قائل نشود. (۱۰).

● بر همه پژوهندگان، محققان و اهل قلم سیستان و بلوچستان واجب است تا با توجه به توشه گرانبهایی که دارند در این راه کوشش کنند و در جهت احیاء و معرفی هر چه بیشتر جاذبه‌های استان، دست اندرکاران و مسئولان دلسوز را یاری نمایند.

● بر مسئولان و کارگزاران صنعت جهانگردی استان است که ضمن فراهم آوردن امکانات و تسهیلات مناسب در جهت حفظ و نگهداری، مرمت و بازسازی بافت‌های سنتی شهرهای قدیمی، قلعه‌های تاریخی، مساجد، چشم اندازه‌های زیبای جغرافیایی، زیستگاه‌های منحصر به فرد، حیوانات و پرندگان وحشی، صنایع دستی و هنری و لزوم توجه به ارزشها و عناصر فرهنگ آداب و رسوم محلی منطقه، از هیچ کوششی دریغ نورزند و زمینه مناسب را برای گسترش این مهم فراهم آورند.

● باید در احیاء، مرمت و بازسازی بناهای تاریخی استان همت گماشت و امکانات و تجهیزات مورد نیاز را برای شناسایی و معرفی تمامی جاذبه‌های ایرانگردی - جهانگردی نواحی مختلف استان مهیا کرد و شیوه‌های گسترش و توسعه سیر و سیاحت مورد بررسی و تحقیق قرار گیرد. □

منابع:

- ۱) سرویس فرهنگی - کتاب آمار جهانگردی (W.T.O) و بنیاد مستضعفان و جانبازان انقلاب اسلامی، سازمان سیاحتی و مراکز تفریحی، سال ۱۳۷۳، ص ۱۸.
- ۲) روزنامه همشهری ۸ تیرماه، سال ۱۳، ص ۱۱.
- ۳) ویژه نامه سمینار اصفهان و جاذبه‌های ایرانگردی و جهانگردی، خرداد ۷۴، ص ۷۷.
- ۴) گزارش جهانگردی خارجی ایران، سال ۱۳۷۰، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- ۵) روزنامه کیهان مورخ ۱۹/۴/۷۴.
- ۶) ایرج افشار (سیستانی)، نگاهی به سیستان و بلوچستان، انتشارات امین خضرائی سال ۱۳۶۳، ص ۱۲۹.
- ۷) بیک محمدی، حسن، تحلیل‌های مکانی جمعیت در سیستان و بلوچستان، پایان نامه دکتری، سال ۷۲ صفحات شماره ۱۶۷-۱۵۶.
- ۸) مجله گردش، نشریه ایران شناسان، ایرانگردان، جهانگردان، شماره ۱۳، ص ۵.
- ۹) منبع شماره ۵، ص ۲۶۸.
- ۱۰) سام آرا، عزت‌ا...، مددکاری اجتماعی با فرد، انتشارات رشد تهران ۱۳۷۰.
- ۱۱) جغرافیا و صنعت توریسم، دکتر رضوانی، انتشارات پیام نور، تهران ۱۳۷۴.

پاورقی

- 1) W.T.O.
- ۲) در راهنمای سیاحتی ایران، انتشارات دفتر ایرانگردی و جهانگردی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، جاذبه‌های توریستی استان به دست فراموشی سپرده شده است.

رسیدن منطقه آزاد تجاری - صنعتی به زودی در ردیف یکی از بزرگترین جاذبه‌های استان قرار خواهد گرفت و در این ارتباط برای بازدیدکنندگان از استان کالاهای تجاری مناسبی را عرضه خواهد کرد. (۸).

دره سرسبز و بسیار زیبای سرباز همراه با مزارع، باغات مرگبات و نخلستانهای آن ضمن آفرینش چشم‌اندازهای زیبای طبیعی و محصولات گرمسیری، تلاش همیشگی و سخت کوشی کشاورزان بلوچ را در مبارزه با طبیعت ناسازگار (به‌ویژه کمبود خاک) به تصویر کشیده، هر بیننده‌ای را به تحسین و اطمینان می‌دارد.

برکه‌ها و ماندابه‌های رودخانه باهو از دیرباز زیستگاه تمساح (کاندو در اصطلاح محل) این جانور منحصربه‌فرد استان در سطح ملی و منطقه‌ای است. بدون شک حفظ و نگهداری این زیستگاه و معرفی آن به بازدیدکنندگان از استان، گام دیگری است در جهت تقویت جاذبه‌های توریستی استان.

صنایع دستی و آثار هنری استان از جمله؛ قالیبافی، سوزن دوزی، سکه دوزی، ساخت ظروف سفالینی و زینت‌آلات، تهیه دستبافته‌های پارچه‌ای (از کرک و پشم شتر)، خورجین و حصیربافی، از ظرافت و زیبایی خاصی برخوردار بوده و می‌تواند مورد توجه بازدیدکنندگان داخلی و خارجی قرار گیرد.

لباسهای محلی استان به ویژه لباسهای سنتی زنان بلوچ همراه با قطعات سوزن دوزی که همچون رنگهای طبیعت متنوع و شاد است، همیشه مورد استقبال بازدیدکنندگان استان بوده است، به عبارت دیگر صنایع دستی بلوچستان به‌ویژه سوزن دوزی زنان بلوچ از انواع صنایع است که در ایران و کشورهای خارجی به خوبی شناخته شده و طرفداران زیادی دارد. (۹).

پیشنهادات

در راستای توسعه و پیشرفت در صنعت ایرانگردی و جهانگردی استان پیشنهادات ذیل ارائه می‌گردد.

● توسعه و تقویت سریع شبکه‌های ارتباطی زمینی و هوایی استان با نواحی داخلی و خارجی کشور بی‌تردید از انزوای جغرافیایی و حاشیه‌ای بودن منطقه کاسته ضمن برقراری پیوند لازم با فضاهای ملی و بین‌المللی در جهت توسعه صنعت ایرانگردی و جهانگردی استان تأثیر انکارناپذیری خواهد داشت.

● توسعه سریع خدمات زیربنایی صنعت توریسم استان از جمله وسایل حمل و نقل، ارتباطات، مهمانسراهای جهانگردی و خدمات هتلداری در رشد و شکوفایی و فعال‌تر شدن صنعت توریسم استان نقش اساسی دارد.

● گسترش تبلیغات در جهت معرفی جاذبه‌های استان و تهیه راهنمای جهانگردی و ایرانگردی از طریق نقشه‌ها و دفترچه‌های راهنمای توریست با زبان و علائم مناسب.

● شرکت فعال و همه جانبه تمامی ارگانها و کارگزاران امر سیاحت و جهانگردی استان در نمایشگاه‌های بزرگ ایرانگردی و جهانگردی به منظور